Research Articles

Received: 2025-12-02 **Revised**: 2026-04-17 **Accepted**: 2026-04-23

การสังเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ

A Synthesis of Situated Knowledge Projected on the National Educational Plans

ธงชัย สมบูรณ์

Thongchai Somboon

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Faculty of Education, Ramkhamhaeng University

Author E-mail: Thongchai.s@rumail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย และการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา จากแผนการศึกษาแห่งชาติทั้ง 9 ฉบับ เพื่ออธิบายพัฒนาการเชิงแนวคิดและพลวัตของ “ข้อความรู้” ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า

สถานการณ์ข้อความรู้สามารถจำแนกได้เป็น 3 ยุคสำคัญ ได้แก่ 1) ยุคสร้างชาติเพื่อความทันสมัย ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อหล่อหลอมพลเมืองดีของชาติ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดรับกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างชาติบนฐานประชาธิปไตย ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่กับการผลิตกำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงานภายใต้กรอบแนวคิดทุนนิยมเสรี 2) ยุคพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมแบบองค์รวม ซึ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งปัญญา ร่างกาย จิตใจ และสังคม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา ซึ่งนำไปสู่การก่อรูปของสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเอื้ออาทร ความสมานฉันท์ และการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และ 3) ยุคสังคมโลกเดียวกัน ซึ่งให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การเสริมสร้างพลเมืองโลกที่มีสมรรถนะด้านพหุวัฒนธรรมและสันติภาพ ตลอดจนการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเสมอภาค ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของกรอบความคิดทางการศึกษาที่เปลี่ยนผ่านจากการเน้น “การสร้างชาติ” สู่ “การพัฒนามนุษย์อย่างองค์รวม” และต่อเนื่องสู่ “การสร้างพลเมืองโลกในสังคมดิจิทัล” ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการกำหนดทิศทางและนโยบายการศึกษาของประเทศไทยในอนาคตอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: 1. การสังเคราะห์; 2. สถานการณ์ข้อความรู้; 3. แผนการศึกษาแห่งชาติ

ABSTRACT

This research article aimed to synthesize the situated knowledge articulated in Thailand’s National Education Plans. A qualitative research methodology was employed, involving an in-depth analysis and synthesis of the epistemic contents embedded within these national education plans.

The research found that:

The evolution of knowledge can be classified into three major eras. 1) The First Era of Nation-Building for Modernization emphasizes four key epistemic orientations. First, the educational

orientation focuses on developing individuals as responsible civic citizens of the nation. Second, human resource development aims to support economic growth and social progress. Third, educational policies emphasize the expansion of educational opportunities for all citizens. Fourth, national development promotes democratic citizenship, vocational competence, and the cultivation of morality, ethics, and cultural values. Overall, this era reflects a capitalist and liberal development paradigm that prioritizes productivity and modernization. 2) The Second Era of Holistic Human Capital and Social Development reflects a broader orientation toward comprehensive human development. Educational policies emphasize the holistic development of learners in intellectual, physical, emotional, and social dimensions. Education is promoted through lifelong learning and the principle of Education for All, alongside the establishment of learning networks among public, private, and civic sectors. Human resource development focuses on cultivating learners with competence, moral integrity, and well-being, while social development aims to foster a compassionate and learning-oriented society grounded in the Philosophy of Sufficiency Economy. 3) The Era of a Balanced Society of Opportunities and Justice emphasizes educational policies aimed at reducing inequality and ensuring equitable access and inclusivity. This period also promotes global citizenship by encouraging multicultural understanding, peace education, and the development of global competencies among learners.

Keywords: 1. Synthesis; 2. Situated knowledge; 3. The National Education Plan

บทนำ

แผนการศึกษาแห่งชาติถือเป็นกรอบทิศทางเชิงนโยบายที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศผ่านระบบการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีบทบาทในการกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และแนวทางการดำเนินการเพื่อการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ทั้งในด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี แผนการศึกษาแห่งชาติจะสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของรัฐในการยกระดับผู้เรียนให้เป็นคนไทยที่มีคุณภาพ สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ส่งเสริมความเสมอภาคและโอกาสทางการศึกษา การฝึกทักษะเพื่ออนาคต โดยบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อสร้างพลเมืองที่มีความรู้ความสามารถและเป็นพลโลกที่เข้มแข็ง

สถานการณ์ข้อความรู้ที่ถูกบรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาตินั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากองค์ข้อความรู้เหล่านั้นจะช่วยทำให้ผู้เรียนมีวิถีชีวิตที่ดีในอนาคตและเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐชาติและพลเมืองโลกที่มีคุณภาพ ทั้งนี้องค์ข้อความรู้จำเป็นต้องสร้างให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และสังคมของผู้เรียนในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน การวิเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้จึงเป็นการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง ในปริบทของประเทศไทยการออกแบบแผนการศึกษาแห่งชาติยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับปริบทเฉพาะถิ่นซึ่งจำเป็นต่อการสร้างระบบการศึกษาที่มีพลวัต ตอบสนองความต้องการจำเพาะของแต่ละพื้นที่ ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการกำหนดทิศทางการศึกษา เพื่อให้การพัฒนาอัตลักษณ์ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันและปรับตัวกับโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเพื่อสังเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นแผนงานหลักระยะยาวในการกำหนดแนวทางเพื่อการบริหารการจัดการศึกษาของชาติที่มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศให้มีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2503) จนถึงแผนการศึกษาแห่งชาติสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2560 - 2579) จำนวน 9 ฉบับ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ซึ่งศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) คือ แผนการศึกษาแห่งชาติทั้งหมดและเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) เป็นเอกสารที่เกี่ยวกับแผนการศึกษาแห่ง เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายการศึกษา โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. เก็บรวบรวบข้อมูลที่เป็นข้อมูลเอกสารจากแผนการศึกษาแห่งชาติ จำนวน 9 ฉบับ จากแผนการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2503) จนถึงฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2560-2579)

2. ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ โดยจำแนกตาม “ยุคสมัย” ของการพัฒนาการศึกษา ซึ่งพิจารณาจากองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา นโยบายการศึกษา และลักษณะการจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วง

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยสภาพแวดล้อมทางสังคมพื้นฐานเป็นฐานในการตีความ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในแต่ละยุค

4. สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสถานการณ์ข้อความรู้ทั้งหมด เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการของแนวคิดทางการศึกษาในระดับรัฐชาติ ทั้งในมิติของการสร้างชาติ การพัฒนามนุษย์ และการปรับตัวสู่สังคม

5. นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ ซึ่งแบ่งออกเป็นบทในแต่ละยุค

ผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติทั้ง 9 ฉบับ ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในยุคสร้างชาติเพื่อความทันสมัย พบว่ามี 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยข้อความรู้ย่อย ได้แก่ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายการศึกษา สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการแบ่งชั้นเรียน สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษา 2) สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัยด้านการสร้างชาติ 3) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ 4) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมเสรี

2. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในยุคพัฒนาทุนมนุษย์และสังคมแบบองค์รวม พบว่า มี 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยข้อความรู้ย่อย ได้แก่ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับผู้เรียน สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับคุณภาพการศึกษา สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดเครือข่ายการเรียนรู้ 2) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการพัฒนาสังคมปิติสุข ซึ่งประกอบด้วยข้อความรู้ย่อย ได้แก่ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมเอื้ออาทรและแบ่งปัน สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมสมานฉันท์ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมแห่งการเรียนรู้ และสถานกาณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับสังคมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงฐานรากการพัฒนา

3. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในยุคสังคมโลกเดียวกัน พบว่า มี 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยข้อความรู้ย่อย ได้แก่ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายการศึกษา สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านความเป็นพลเมืองโลกที่ดี ซึ่งประกอบด้วยข้อความรู้ย่อย ได้แก่ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับสันติศึกษา สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับทักษะความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมโลก และสถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับพลเมืองคุณค่าท้องถิ่น 3) สถานการณ์ข้อความรู้ในยุคสังคมโลกเดียวกันด้านการเข้าถึงความรู้ ซึ่งประกอบด้วยข้อความรู้ย่อย ได้แก่ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัล สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกี่ยวกับความเสมอภาคในการเข้าถึงทักษะความรู้ 4) สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการสร้างโลกเพื่อความยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลของการสังเคราะห์สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ 9 ฉบับ สามารถอภิปรายผลในแต่ละยุคได้ ดังนี้

1. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในยุคสร้างชาติเพื่อความทันสมัย (แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2512 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520)

1.1 สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัยด้านการจัดการศึกษา

ในแผนการศึกษาทั้ง 3 ฉบับ พบว่า ในมิติของจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษา ภายใต้สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัย พบว่า การศึกษาถูกจัดให้เป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาสร้างชาติเพื่อความทันสมัย โดยมุ่งสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge society) สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO ซึ่งได้เผยแพร่รายงานเรื่อง สู่สังคมความรู้: รายงานของยูเนสโก (Towards knowledge societies: UNESCO world report) ซึ่งมีใจความว่า การเปลี่ยนผ่านจากสังคมที่เน้นการสะสมข้อมูลข่าวสารไปสู่สังคมที่คุณค่าอยู่ที่การสร้างใช้และแบ่งปันองค์ความรู้อย่างมีวิจารณญาณ และได้เสนอกรอบแนวคิดที่เน้นการพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และวัฒนธรรมความรู้ที่มีลักษณะพลวัต รายงานดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าสังคมแห่งความรู้เป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากผลความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และเป็นสังคมที่ให้คุณค่าและความหมายขององค์ข้อความรู้ที่ถูกขับเคลื่อนผ่านหลักการประชาธิปไตย ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคในการเข้าถึงข้อมูล และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2005)

นอกจากนี้สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัยด้านการจัดการศึกษา ฉายภาพในการจัดการการศึกษาต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของการศึกษา การพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนและเน้นการพัฒนาแรงงานฝีมืออาชีพเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ ชัยชาญ ปรางค์ประทานพร และศิริพร ดาบเพชร (2566) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง บทสำรวจประเด็นคุณภาพการศึกษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2503-2514 พบว่าองค์ข้อความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปและนำไปสู่การร่วมมือกับต่างประเทศเพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบการศึกษาประสบปัญหาครูขาดสมรรถนะ ผู้เรียนและผู้ปกครองนิยมการศึกษาสายสามัญ จึงทำให้จำนวนนักเรียนมุ่งเรียนในสายนี้มีจำนวนมาก ปรากฏการณ์ลักษณะนี้ส่งผลเสียต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักเพราะการผลิตช่างเทคนิคขาดแคลนและไม่ได้การยอมรับ แม้ว่ารัฐจะมีการดำเนินโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสมแต่ยังประสบปัญหาเพราะระบบการบริหารการศึกษาของรัฐไม่เป็นเอกภาพ อย่างไรก็ตาม แผนการศึกษาแห่งชาติทั้งสามฉบับในยุคนี้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อการพัฒนาสังคมไทยโดยรวม

1.2 สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัยด้านการสร้างชาติ

สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัยด้านการสร้างชาติที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติในยุคนี้ จะเห็นว่ารัฐจะให้ความสำคัญการสร้างชาติในสามสถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของธงชัย สมบูรณ์ (2561) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ของชาติที่ส่งผ่านวาทกรรมคำขวัญวันเด็กแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมคำขวัญวันเด็กแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2520 คือ “รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นคุณสมบัติของเยาวชนไทย” ถือว่ารัฐมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรักสถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของการสร้างชาติ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างชาติของรัฐโดยให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของประเทศถือว่าเป็นอีกหนึ่งจุดมุ่งหมายสำคัญที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติทั้งสามฉบับ ซึ่งมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดของธีรยุทธ บุญมี (2546) ที่เขียนไว้ในหนังสือ ชาตินิยมและหลังชาตินิยม โดยภาพเนื้อหาบางตอนสะท้อนให้เห็นว่า ชาติเป็นผลผลิตของสังคมทุกยุค การสร้างชาติจะต้องปลูกฝังลัทธิชาตินิยมโดยผ่านภาษาและวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกที่สำคัญ

1.3 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ

การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ ถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญของการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างยิ่ง โดยทั่วไปแล้วพลเมืองที่มีคุณภาพจะมีคุณลักษณะครบถ้วนทั้งด้านความรู้ความสามารถ คุณธรรมจริยธรรม มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยอย่างสันติ และมีจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองโลก

ในแผนการศึกษาทั้งสามฉบับในยุคนี้ต่างมุ่งสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพทั้งทางด้านความรู้ทางวิชาการและการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีสมรรถนะ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสารอย่างมีเหตุผล การเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการมีความรู้สารสนเทศ ทักษะนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของประทีป คงเจริญ (2564) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม: คุณลักษณะสำคัญของพลโลกในยุคเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม พบว่า ทักษะที่มีความสำคัญต่อการเป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพคือ ทักษะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี ซึ่งทักษะเหล่านี้จะต้องมีการพัฒนาทักษะเดิมให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานปัจจุบัน (Up skill) ในขณะที่การเรียนรู้ทักษะใหม่ทั้งหมดที่แตกต่างจากทักษะเดิมเพื่อเปลี่ยนไปทำงานในสายงาน (Re-Skill) จะรองรับการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตที่จะเกิดขึ้นสำหรับตลาดแรงงานในอนาคต ดังนั้น การจัดการศึกษาโดยภาพรวมต้องมีการออกแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลโลกที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์

นอกจากนี้ การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นสถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติทั้งสามฉบับยังสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561) เรื่อง ข้อเสนอตัวชี้วัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลกตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDG 4.7) : กรณีศึกษาแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship) ประสบการณ์นานาชาติ พบว่า กรอบตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal : SDG 4.7) ขององค์การสหประชาชาติเรื่องการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลกใน 4 ด้าน ได้แก่ นโยบายการศึกษาของประเทศ หลักสูตร การศึกษาของครู และการประเมินผลนักเรียน ใจความสำคัญหรือเป้าหมายหลักของเป้าประสงค์ 4.7 คือ การมุ่งเน้นที่จะกระตุ้นให้แต่ละประเทศการจัดการศึกษาในประเด็นการเป็นพลเมืองโลก ทั้งนี้ประเทศไทยจะสามารถดำเนินการติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลกตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal : SDG 4.7) ได้เป็นอย่างดี

1.4 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมเสรี

สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อความทันสมัยด้านการพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมเสรีในแผนการศึกษาทั้งสามฉบับให้ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในหลักการของทุนนิยม ทั้งนี้ข้อค้นพบของผลการวิจัยนี้มี

ความสัมพันธ์กับแนวคิดของธเนศ วงศ์ยานนาวา (2566) หนังสือว่าด้วยทุนนิยมมหาวิทยาลัยในสภาวะเสรีนิยมใหม่ ซึ่งมีเนื้อหาบางตอนที่สะท้อนสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปฏิบัติการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของปัจเจกชน ทำให้แผนการศึกษาที่อยู่ในช่วงนี้มีลักษณะ “เป็นเฉพาะประโยชน์สาธารณะ (Public good)” นอกจากนี้ สถานการณ์ข้อความรู้ที่เกิดขึ้นยังสะท้อนถึงลักษณะทุนเสรีนิยมเพราะสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งเน้นหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดงานและการพัฒนานวัตกรรม ดังนั้น หลายหลักสูตรจำเป็นต้องปิดไปเพราะไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด อนึ่งหลักสูตรในหลายสถาบันถูกมองว่าไม่ตอบสนองต่อตลาดการค้าหรือการผลิตแรงงานทักษะให้กับสังคมโลกหรือเป็นหลักสูตรที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อรัฐชาติ เช่น หลักสูตรสังคมศาสตร์ หลักสูตรมนุษยศาสตร์ จนนำไปสู่ประเด็นถกเถียงในการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศในขณะนั้น

2. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในยุคพัฒนาทุนมนุษย์และสังคมแบบองค์รวม (แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2535) แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับสรุป (พ.ศ. 2545-2559) แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับสรุป (พ.ศ. 2552-2559)

2.1 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาแบบองค์รวมเริ่มเกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2542 แต่ในขณะนั้นถูกมองเป็นการศึกษาทางเลือกเท่านั้น ยังไม่มีหน่วยงานการศึกษาหรือสถานศึกษานำมาใช้ในการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง การจัดการศึกษาที่ผ่านมามีลักษณะของการแยกส่วน การปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมจึงเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้านมากขึ้น เพราะการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทุนมนุษย์และสังคมแบบองค์รวมถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในทุกประเทศ ซึ่งการพัฒนาสังคมแบบองค์รวมคือ การพัฒนาสังคมให้สู่สภาวะที่ยั่งยืนทั้งในมิติด้านสังคมวัฒนธรรม มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านการเมืองการปกครอง และมิติด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic development) ที่ต้องมีการพัฒนาในทุกมิติ

อนึ่งสามารถอภิปรายผลได้ว่า แผนการศึกษาแห่งชาติในยุคนี้ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาสอดคล้องกับรายงานวิจัยของกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund, UNICEF) เรื่อง การพัฒนาทุนมนุษย์ในประเทศไทย: การศึกษาช่องว่าง อุปสรรค และทางเลือกเชิงนโยบาย(Human Capital Development in Thailand: An Examination of Gaps, Bottlenecks, and Policy Options) ที่เสนอให้เพิ่มเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดแบบถ้วนหน้าและเพิ่มวงเงินให้มากขึ้น นอกจากนี้ยังแนะนำให้ลดอายุของเด็กที่สามารถเข้าศูนย์เด็กเล็กลงเพื่อรองรับครอบครัวชนชั้นกลาง และส่งเสริมบทบาทของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กช่วงต้น ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างรากฐานที่แข็งแรงให้กับทุนมนุษย์ตั้งแต่ต้นทาง

นอกจากนี้ผลของการวิจัยในยุคนี้มีข้อค้นพบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีลักษณะไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ Homsombat (2025) การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษาสมัยใหม่: แนวทางแบบองค์รวมในการพัฒนาหลักสูตร (Integrating Local Wisdom and Modern Education: A Holistic Approach to Curriculum Development) โดยที่งานวิจัยมุ่งสำรวจแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการศึกษาสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาแนวทางการออกแบบหลักสูตรในลักษณะองค์รวม การหลอมรวมระหว่างองค์ความรู้พื้นถิ่นกับวิธีการจัดการเรียนการสอนร่วมสมัย ส่งผลต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน การเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และส่งเสริมความมีส่วนร่วมกับชุมชน นอกจากนี้งานวิจัยฉบับนี้ได้เน้นให้เห็นถึงประโยชน์ของการบูรณาการขนบธรรมเนียมท้องถิ่น คุณค่าทางจริยธรรม และแนวทางการเรียนรู้แบบไตร่ตรอง (Reflective practice) เข้าสู่ปริบทของการเรียนรู้ในระบบ ผลการวิจัยยังกล่าวถึงอุปสรรคสำคัญ เช่น ความพร้อมของครู ทรัพยากรที่จำกัด และความจำเป็นในการปรับปรุงนโยบายเพื่อสนับสนุนการศึกษาแบบตอบสนองต่อวัฒนธรรม(Culturally responsive education)

2.2 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทุนมนุษย์และสังคมแบบองค์รวมด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติทั้ง 9 ฉบับอย่างเด่นชัดสอดคล้องกับแนวคิดทุนมนุษย์ (Human Capital) ของ Gary Becker(1993) ซึ่งเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่อธิบายว่าทุนมนุษย์ คือ ความรู้ ความสามารถ สุขภาพ และ

ทักษะของบุคคลที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจได้ โดยเห็นว่า มนุษย์คือทรัพยากรที่มีมูลค่าและการพัฒนาคนก็เป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับการลงทุนในเครื่องจักรหรือเทคโนโลยี ทุนมนุษย์เป็นทุนที่มีค่าและมีความสำคัญ เพราะการพัฒนาคนสามารถให้ทำการพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว

ผลของการวิจัยแสดงความสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตตินันท์ เครือแพทย์ และคณะ (2564) เรื่อง การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติทุนทางสังคมของไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งข้อค้นพบมีลักษณะไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ พบว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของโลกอย่างโลกาภิวัตน์อาริยะที่ทำให้สังคมโลกมีการพัฒนาไปในทิศทางที่คล้ายกัน การพัฒนาของทุกประเทศที่ผ่านมาที่เน้นภายนอกของมนุษย์แต่ไม่ได้ตระหนักถึงการพัฒนาภายในซึ่งได้แก่ จิตใจ ปัญญา อารมณ์ และสังคมที่เป็นแนวคิดหลักของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ทั้งนี้รัฐต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาระบบพื้นฐานเพื่อสร้างอนาคตใหม่ให้กับสังคมไทยเพื่อพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน

2.3 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านพัฒนาสังคมปิติสุข

แผนการศึกษาแห่งชาติทั้ง 5 ฉบับ มุ่งเน้นพัฒนาสังคมปิติสุข สอดคล้องกับแนวคิดของวรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2552) ที่เสนอว่า การศึกษาที่สะท้อนการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อสร้างสังคมให้มีความสุขนั้นต้องสร้างทุนทางสังคมด้วย โดยที่กระบวนการสร้างทุนทางสังคมจะต้องจากการปรับเปลี่ยนระบบความคิดและวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักศีลธรรมที่ดีของสังคม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2542) ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่เห็นว่า ทุนทางสังคมเป็นสภาวการณ์ที่คนนำเอาความรู้และความดีมารวมกันเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาและภาวะวิกฤติของสังคม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ทุนทางสังคมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างพลังทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตของสังคม อนึ่งผลการวิจัยมีทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540) ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมปิติสุขอย่างยั่งยืนคือ การสร้างผู้คนให้มีความเป็นผู้มีวัฒนธรรม การให้คุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นรวม การรักษาขนบจารีตประเพณีของชุมชนท้องถิ่นจะสามารถสร้างความเข้มแข็งของสังคมได้ อย่างไรก็ตาม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความหมาย ขอบเขตและองค์ประกอบของทุนทางสังคมกับปริบทสังคมไทย โดยที่ทุนทางสังคมจะเป็นผลรวมของสิ่งดีงามทั้งหมดที่มีอยู่ในสังคมทั้งนี้จะเกิดจากการสั่งสมและมีการต่อยอด นอกจากนี้ยังมีความหมายครอบคลุมถึงการรวมตัวของผู้คนที่มีคุณภาพเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้ใจ ความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งถ้านำมาพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแล้วจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ

3. สถานการณ์ข้อความรู้ยุคสังคมโลกเดียวกัน

สถานการณ์ข้อความรู้ยุคสังคมโลกเดียวกัน ซึ่งปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2560-2579) ซึ่งมีลักษณะสังคมสมดุลของโอกาสและความเป็นธรรม สามารถอภิปรายได้ ดังนี้

3.1 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการจัดการศึกษา

สถานการณ์ข้อความรู้ยุคสังคมโลกเดียวกันด้านการจัดการศึกษา จากข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะที่จำเป็น ถือว่าสำหรับสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) ฉายภาพให้เห็นถึงความต้องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์โลก การสร้างพลเมืองดีภายใต้บริบทโลกที่มีความแตกต่างหลากหลาย การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ทัดเทียมกับนานาชาติ และการส่งเสริมการนำหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และโมเดลเศรษฐกิจทฤษฎีใหม่ที่ผสมผสานการพัฒนา 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม และให้ไทยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ สอดคล้องกับรายงานวิจัยของจุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ (2561) เรื่อง ความท้าทายของศตวรรษที่ 21 กับการเรียนรู้ยุคใหม่ ที่พบว่า กระแสความเคลื่อนไหวในนานาประเทศได้สะท้อนให้เห็นแนวคิด ทิศทาง และนวัตกรรมทางการศึกษาที่น่าสนใจ ทั้งในเรื่องวิธีวิทยา กระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาสาระวิชา ไปจนถึงระบบการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเรียนรู้ใหม่ อนึ่งใน

กระบวนทัศน์การเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือการศึกษาที่เป็นข้อค้นพบจากงานวิจัยยังสอดกคล้องกับปณิธานของการจัดการศึกษาของสังคมโลกที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิต ดังจะเห็นจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) ได้เสนอแนวคิดของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตมาให้ประเทศสมาชิกพิจารณาในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม และจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ.1980 รวมทั้งได้จัดพิมพ์เอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตชื่อว่า An Introduction to Lifelong Education (ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต) ซึ่งถือว่าเป็นการก่อรูปของการศึกษาตลอดชีวิตและทุกประเทศให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น (ธงชัย สมบูรณ์, 2567)

3.2 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านความเป็นพลเมืองโลกที่ดี

แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาคนไทยมีลักษณะ“คนไทย 4.0” ซึ่งหมายถึงคนที่มีคุณธรรม มีทักษะชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 6 ที่ให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาในประเด็นความเสมอภาคและความเป็นธรรม ดังข้อความที่ว่า “พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างเสริมสังคมที่เข้มแข็ง เสมอภาค และเป็นธรรม” ซึ่งเห็นถึงความมุ่งมั่นในการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนสังคมให้สามารถรับมือกับปัญหาและวิกฤตต่าง ๆ ได้ดีขึ้น เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมในโอกาส และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540) ที่ได้สรุปเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมไทยว่า การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) คือ การนำเอาการเมืองกับการศึกษามาเชื่อมโยงกัน โดยการจัดการศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนด้านเนื้อหาสาระในการสร้างพลเมืองที่ดีที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้และยังจำกัดอยู่ในช่วงอายุหนึ่ง แต่การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่ได้มีเนื้อหาสาระความรู้แบบที่เรียนในช่วงวัยเรียน ส่วนการเมืองเป็นกิจกรรมที่แยกออกไปต่างหาก การเมืองกับการศึกษา หรือการศึกษาเกี่ยวกับการเมือง จึงไม่ได้รับความสนใจที่จะนำมาสอนไม่ว่าจะเป็นช่วงวัยเรียน หรือการจัดการสอนสำหรับพลเมืองโดยทั่วไป

3.3 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการเข้าถึงความรู้

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 มีเป้าหมายที่สำคัญในการเข้าถึงบริการด้านการศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐานได้อย่างทั่วถึง เพราะสังคมที่เข้มแข็งต้องอาศัยการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกสาธารณะ การศึกษาไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างแรงงาน ดังนั้นการเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้การจัดการศึกษาต้องสามารถสร้างคุณลักษณะของพลเมืองที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคม โดยสังคมที่มีความเสมอภาค ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมทั่วถึง จะต้องไม่มีผู้ใดไม่ถูกกีดกันด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจ ครัวเรือนหรือภูมิหลังทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ดีรอบด้าน มีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกร นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตน

นอกจากนี้ผลของการวิจัยที่แสดงถึงสถานการณ์ข้อความรู้ในประเด็นความเหลื่อมล้ำ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่มีต่อผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาความไม่เสมอภาค ดังนั้นการที่แผนการศึกษาแห่งชาติให้ความสำคัญต่อความเสมอและการลดความเหลื่อมล้ำ การส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐานคุณภาพสูง การบูรณาการเทคโนโลยีในกระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ การพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง และการให้การสนับสนุนแบบเจาะจงสำหรับผู้เรียนที่อยู่ในกลุ่มด้อยโอกาสทางการศึกษาและกลุ่มเปราะบางซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาทุนมนุษย์ในประเทศไทยด้วย

3.4 สถานการณ์ข้อความรู้ด้านการสร้างสังคมโลกเพื่อความยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ให้ความสำคัญการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการสร้างสังคมโลกเพื่อความยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ใน 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านสังคม มิติเศรษฐกิจ มิติสิ่งแวดล้อม มิติด้านสันติภาพและสถาบัน และมิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา ซึ่งทุกมิติจะส่งผลและมีความเชื่อมโยงซึ่งกัน ส่งผลต่อความยั่งยืนในอนาคต แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในภาพรวมของการพัฒนาที่ยั่งยืนในกอบแนวคิดขององค์การสหประชาชาติใน 17 ข้อ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่ใช้กรอบการปฏิบัติร่วมกัน (Action Framework) ในทุกระดับ ทั้งระดับโลกไปจนถึงระดับชุมชนท้องถิ่น เอื้อให้ทุกพื้นที่ในโลกสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (United Nations, 2015) นอกจากนี้ยังเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการทบทวนอนาคตการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติในยุคการสร้างชาติเพื่อความทันสมัย ชี้ให้เห็นฉากทัศน์ทางการศึกษา ช่องว่างทางการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบาย สามารถจัดกลุ่มองค์ความรู้ในแต่ละฉากทัศน์ได้ดังนี้

1.1 สถานการณ์ข้อความรู้เชิงแนวคิด (Conceptual Situated Knowledge) ชี้ให้เห็นฉากทัศน์ของความทันสมัยที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น ความทันสมัยในการพัฒนาทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่ถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเพื่อความยั่งยืน ความรู้ในการสร้างสังคมฐานความรู้และนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับปริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัย

1.2 สถานการณ์ข้อความรู้เชิงเนื้อหา จะเป็นสถานการณ์ข้อความรู้ที่มีการผนวกรวมองค์/ข้อความรู้ในลักษณะสหวิทยาการโดยนำเอาข้อความรู้มิติด้านประวัติศาสตร์ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติด้านการเมืองการปกครองมาสร้างเป็นอุดมการณ์ของรัฐชาติ ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาในฐานะที่เป็นกลไกในการสร้างพลเมืองแบบรัฐนิยม การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของรัฐชาติ

2. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติในยุคพัฒนาทุนมนุษย์และสังคมแบบองค์รวม ซึ่งชี้ให้เห็นฉากทัศน์ทางการศึกษา ดังนี้

2.1 สถานการณ์ข้อความรู้ ในลักษณะที่แผนการศึกษาแห่งชาติมีการเปลี่ยนผ่านจากการพัฒนาคนเพื่อเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนามนุษย์ที่เชื่อมโยงคุณค่า ชุมชน และความยั่งยืนของสังคม โดยรัฐมุ่งการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน และให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติความรู้และทักษะ มิติคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม มิติสุขภาวะกายใจสังคม มิติความเป็นพลเมืองและความรับผิดชอบต่อสังคม

2.2 สถานการณ์ข้อความรู้ ในการสร้างสังคมภายใต้วาทกรรม สังคมเอื้ออาทร สังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์ และสังคมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยที่จะเป็นเส้นทางที่สามารถทำให้ผู้คนในรัฐชาติมีวัฒนวิถีชีวิตที่มีความสุขอย่างยั่งยืน อนึ่ง สถานการณ์ข้อความรู้ที่มุ่งสร้างอัตลักษณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ เก่ง ดี มีความสุข

2.3 สถานการณ์ข้อความรู้ ที่แสดงให้เห็นถึงพลังร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการออกแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาในระดับนโยบาย ระดับชุมชน และระดับท้องถิ่น

3. สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติในยุคสังคมโลกเดียวกัน ซึ่งชี้ให้เห็นฉากทัศน์ทางการศึกษา ดังนี้

3.1 สถานการณ์ข้อความรู้ในการสร้างความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลกที่ดี โดยให้ความสำคัญในพหุวัฒนธรรม ความรู้ ความเข้าใจในปริมณฑลของสันติภาพ การสร้างพลเมืองเข้มแข็งในระดับชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่สภาวะที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

3.2 สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อสร้างเส้นทางในการเข้าถึงความรู้ที่ทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ดิจิทัล ซึ่งข้อความรู้ต่าง ๆ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนให้มีทักษะของความเป็นพลเมืองโลก

3.3 สถานการณ์ข้อความรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสื่อสารในระดับสากล การอยู่ร่วมกันในฐานะพลเมืองโลก การสร้างจิตสาธารณะและความรับผิดชอบในปริบทการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก อนึ่งจะเห็นได้ว่า สถานการณ์ข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติในยุคสังคมโลกเดียวกัน ได้มีการวางกรอบการพัฒนาผู้คนในรัฐชาติให้เป็นพลเมืองของชาติและพลเมืองของโลกอย่างมีคุณภาพโดยการส่งผ่านกระบวนการพัฒนาด้านการเรียนรู้ที่จะได้มีทักษะสากล การสร้างคุณค่าร่วมของมนุษยชาติและการอยู่ร่วมกันในความหลากหลาย รวมทั้งการสร้างสมดุลระหว่างอัตลักษณ์ไทยและความเป็นสากล ภายใต้วาทกรรม“คิดแบบสากล ทำตนแบบท้องถิ่น (Think Internationally, Act Locally)”

สรุป

แผนการศึกษาแห่งชาติ ถือว่าเป็นแม่บทในการพัฒนาการศึกษาของประเทศเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และมีการดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แผนการศึกษาที่ดีต้องมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐชาติด้วย นอกจากนี้จะต้องมีการเทียบเทียงกับการจัดการศึกษาของประเทศอื่นเพื่อให้มีลักษณะสากลมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยภาพรวม แผนการศึกษาแห่งชาติจะต้องใช้เป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ ลีลาชีวิตรอบรู้มีทักษะทางสังคมทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุกมิติ และที่สำคัญต้องสามารถพัฒนาสังคมของรัฐชาติได้ในลักษณะองค์รวม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านนโยบาย ควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการทบทวน ปรับปรุง และออกแบบแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ เพื่อให้การกำหนดนโยบายการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับลักษณะของข้อความรู้ที่ถูกผลิตและเผยแพร่ในเอกสารเชิงนโยบาย เพื่อสะท้อนทิศทางของการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านวิจัย แผน และนโยบาย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาระบบบริหารให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

2. ด้านจัดการเรียนรู้ ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาและอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนเพื่อให้ครูผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้มีความตระหนักถึงบทบาทของข้อความรู้ในฐานะเครื่องมือของการสื่อสารอำนาจ ความรู้ และอัตลักษณ์ทางสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดรับกับเป้าหมายเชิงคุณภาพของแผนการศึกษาในแต่ละยุค

3. ด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปใช้เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคม ในการตรวจสอบ ทบทวน และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางของนโยบายการศึกษาในอนาคต โดยเปิดพื้นที่ให้มีการวิพากษ์นโยบายอย่างสร้างสรรค์ และร่วมกันพัฒนาข้อความรู้ที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ครอบคลุม และไม่กีดกันความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความรู้ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบเชิงประวัติศาสตร์ ควรมีการดำเนินการวิจัยที่เปรียบเทียบข้อความรู้ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติในแต่ละช่วงเวลาอย่างเป็นระบบ เช่น เปรียบเทียบระหว่างแผนฉบับก่อนและหลังเหตุการณ์เปลี่ยนผ่านทางการเมืองหรือเศรษฐกิจระดับประเทศ เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์ ความรู้ และนโยบายการศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาในภาพรวม

2. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างข้อความรู้ในแผนการศึกษาแห่งชาติกับกลุ่มผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายการศึกษาครั้งต่อไป อาจเน้นการวิเคราะห์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้จัดทำแผนการศึกษา เช่น นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย แนวคิดหรืออุดมการณ์ที่ปรากฏในแผนการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับปริบททางด้านสังคมของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

กิตตินันท์ เครือแพทย์, วันชัย ธรรมสัจการ, และอุทิศ สังขรัตน์. (2564). การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติทุนทางสังคมของไทย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 13*(1), 1–44. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-la/article/view/227194

จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์. (2561, 11 ตุลาคม). *รายงานสกว.: ความท้าทายของศตวรรษที่ 21 กับการเรียนรู้ยุคใหม่.* Knowledge Farm. https://knowledgefarm.tsri.or.th/new-educational-system

ชัยชาญ ปรางค์ประทานพร และศิริพร ดาบเพชร. (2566). บทสำรวจประเด็นคุณภาพการศึกษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2503-2514. *วารสารประวัติศาสตร์ มศว, 48*(1), 91–118. https://so19.tci-thaijo.org/index.php/JOH/article/view/143

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2540). *วัฒนธรรมคือทุน.* พี.เพรส.

ธงชัย สมบูรณ์. (2561). การสร้างอัตลักษณ์ของชาติที่ส่งผ่านคำขวัญวันเด็กแห่งชาติ. *วารสารพิกุล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 16*(2), 111-130.

ธงชัย สมบูรณ์. (2567). *แนวโน้มการศึกษาตลอดชีวิต.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2566). *ว่าด้วยทุนนิยมมหาวิทยาลัยในสภาวะเสรีนิยมใหม่.* สำนักพิมพ์สมมติ

ธีรยุทธ บุญมี. (2546). *ชาตินิยมและหลังชาตินิยม.* สำนักพิมพ์สายธาร.

ประทีป คงเจริญ. (2564). ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม: คุณลักษณะสำคัญของพลโลกในยุคเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยธนบุรี, 15*(3), 165–177. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/trujournal/article/view/251117

ประเวศ วะสี. (2542). *เศรษฐกิจพอเพียง และประชาคม แนวทางการพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.* สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2552). *ทุนทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*. โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *ข้อเสนอตัวชี้วัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลก ตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal : SDG 4.7) : กรณีศึกษาแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship) ประสบการณ์นานาชาติ.* พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561-2580.* สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Homsombat, P. (2025). Integrating Local Wisdom and Modern Education: A Holistic Approach to Curriculum Development. *Journal of Exploration in Interdisciplinary Methodologies (JEIM), 2*(3), 66-83. https://so19.tci-thaijo.org/index.php/JEIM/article/view/1585

UNESCO. (2005). *Towards knowledge societies.* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141843

United Nations. (2015). *Sustainable Development Goals*. https://sdgs.un.org/goals